

УДК 94:017.1](477.54-25)"1912"(092)
DOI: 10.36273/2076-9555.2019.8(277).43-47

Олена Дмитрієва,
головний бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка,
e-mail: olenadmytrieva65@gmail.com

Павло Мокроус — укладач друкованого каталогу української книги

Висвітлено життєвий шлях і внесок в українську культуру укладача "Каталогу книжок українською мовою Харківської громадської бібліотеки" (1912) П. Мокроуса (1884—1938). З'ясовано роль близького оточення П. Мокроуса у становленні його особистості, формуванні зацікавлення літературою. Окреслено етапи та особливості укладання друкованого каталогу вітчизняної книги під егідою Харківської громадської бібліотеки; розглянуто структуру та змістове наповнення видання. У каталозі було репрезентовано твори вітчизняних авторів, котрі зберігалися у фонді українського відділу, зокрема Б. Грінченка, М. Грушевського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, С. Петлюри, Олени Пчілки, Г. Сквороди, М. Сумцова, Лесі Українки, І. Франка, Г. Хоткевича, Т. Шевченка, Д. Яворницького, а також переклади з російської та іноземних мов книг Г. Андерсена, Беранже, Гомера, Данте, Ф. Достоєвського, Ф. Енгельса, Е. Золя.

Розглянуто статті П. Мокроуса, вміщені у львівському журналі "Ілюстрована Україна" за результатами Всеросійської сільськогосподарської, фабрично-заводської, торговельно-промислової та науково-художньої виставки, що відбулася в Києві 1913 р. У публікаціях автор висвітлював особливості репрезентації України, що, на його думку, мала фрагментарний характер, та аналізував діаграми українського друку за 1905—1913 рр., експоновані на виставці.

Висвітлено зобутки П. Мокроуса в царині фотографії та малюнка, зокрема замальовки з Охтирки, Видубицького монастиря, Києво-Печерської лаври, Софійського собору.

Приділено увагу періоду діяльності П. Мокроуса на чолі "Комітету допомоги українцям-виселенцям при Українській Центральній Раді". Визначено роль діяча в розвитку національної видавничої справи й популяризації літератури українською мовою.

Стаття є результатом опрацювання матеріалів з історії відділу "Україніка" ім. Т. Г. Шевченка Харківської державної наукової бібліотеки.

Ключові слова: національний друк, українська книга, друкований каталог, Харківська громадська бібліотека, репресії

Постановка проблеми. У 1912 р. сталася без пребільшення визначна подія в історії національного друку — у Харкові побачив світ "Каталог книжок українською мовою Харківської громадської бібліотеки" (ХГБ) [1]. Видання, підготовлене на замовлення Української комісії (голова — М. Міхновський), яка керувала роботою однойменного відділу книгозбірні, на багато десятиліть залишилося єдиною працею в цій царині. Про її непересічне значення зауважував Ф. Максименко на нараді зі створення репертуару вітчизняної книги, що відбулася за третину століття — 1945 р.: "Цей каталог, по суті, є єдиним друкованим суто українським бібліотечним каталогом, що маємо досі" [2, с. 25]. У передмові зазначено, що за дорученням комісії його уклав добродій П. Мокроус. Понад століття це ім'я залишалося невідомим у вітчизняному культурному просторі, а побіжні згадки про нього розпоршені в публікаціях різноманітної тематики та архівних фондах. Найінформативнішими джерелами є особова справа колишнього студента Харківського технологічного інституту Павла Мокроуса [3], карна справа його сестри Варвари [4] і спогади небожа Ігоря Чмоли [5], на основі яких і побудовано статтю. Вважаємо за доцільне ґрунтовніше розкрити внесок П. Мокроуса в розвиток національного друку.

Мета статті — дослідити етапи життя й діяльності укладача першого друкованого каталогу української книги крізь призму розвитку вітчизняної культури й суспільно-політичних подій початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Павло Гнатович Мокроус народився 1884 р. у с. Бочечки Путивльського повіту Курської губернії (нині — Коротопського району Сумської області) у багатодітній селянській родині Гната Даниловича та Харитини

Андріївни Мокроусів. Батько — фахівець із цукроваріння, 25 років працював змінним заступником директора Пархомівського цукрового заводу, що в дорадянську добу належав династії Харитоненків. Окрім Павла, в родині зростало ще п'ятеро дітей: молодший брат Петро та сестри Варвара, Ганна, Ольга й Параскева. "Всі отримали вищу освіту. Батько вимагав, щоб усі діти були на свята вдома. Кожен син чи дочка могли привезти з собою скільки завгодно своїх співтоваришів. То ж у просторій хаті Мокроусів чи літом, чи зимою було все багато молоді" [5].

Упродовж 1895—1904 рр. Павло навчався в Сумському реальному училищі, де хлопців готували до вступу в технічні виші. Закінчивши основний курс і додатковий клас, юнак вступив до Харківського технологічного інституту (ХТІ). Його особова справа зберігається у фонді Державного архіву Харківської області поміж тих, хто не закінчив повного курсу навчання. Зокрема, в листі з ХТІ до Глухівського повітового у справах воїнської повинності присутствія від 21 червня 1910 р. зазначено, що він вибув зі складу студентів. Та вже за місяць, 21 липня, Павло подає прохання про дозвіл скласти іспити з кількох предметів у вересневий і грудневий екзаменаційні терміни. У відповіді від 10 серпня (останньому за датою документі справи) зауважено, що "недостающие предметы до минимума за 6 семестров должны быть сданы в один экзаменационный срок, напр. в сентябре" [3, арк. 14—15]. Найімовірніше, такі умови були неприйнятними для хлопця, а отже невідомо, чи спромігся він здобути вищу освіту.

Певно, саме 1910 р. П. Мокроус дістав замовлення на укладання каталогу книг українською мовою, що зберігалися у фонді Харківської громадської

бібліотеки. Це питання було порушено в бібліотеці в 1909—1910 звітному році [6, с. 19—20]. Невідомо, як перетнулися шляхи вчорашнього студента й Української комісії ХГБ, але до її складу в різні періоди входили викладачі ХТІ Є. Сердюк і П. Дідусенко, колишній студент-технолог Г. Хоткевич, дружина колишнього студента М. Базькевича Катерина. До того ж технічна освіта Павла поєднувалася із захопленням літературою та мистецтвом, оскільки в родині Мокроусів були в пошані книга, українські слово й культура. Зокрема, він "цікавився бандурою, дружив зі сліпими бандуристами-кобзарями, гуртував їх і влаштовував їм концерти по різних містах" [5]. Подорожував Україною та її етнічними територіями (у заяві до ХТІ від 1 листопада 1906 р. Павло просить надіслати йому "отпускной билет в разные места России" [3, арк. 7]). Під час навчання юнак відвідав Галичину, про що свідчить його вдячний запис у "Пропамятній книзі туристів, які гостили в домі" Т. Кисілевського — управителя народної школи в с. Жаб'є-Ільці на Косівщині (на той час — у складі Австро-Угорщини, нині — смт Верховина Івано-Франківської області) [7, с. 321]. Маємо підстави припустити, що П. Мокроус належать уміщені 1912 р. на сторінках часопису "Сніп" (видавець — голова Української комісії ХГБ М. Міхновський) кілька оголошень про заплановані подорожі до Києва, в Карпати й на Тарасову могилу (принаймні одне з них — за підписом П. М. [8]).

Каталог передбачалося укласти до 1 січня 1911 р. та за півтора місяця видрукувати, проте робота тривала до 1 жовтня [9, с. 19]. Ще майже пів року посібник доопрацьовували й редагували. В особовому архівному фонді М. Грушевського зберігається лист П. Мокроуса від 9 січня 1912 р., в якому він просить посприяти поповненню фонду ХГБ певними виданнями, аби ті "увійшли в друкований каталог" [10]. Цікаво, що підписався Павло Гнатович як секретар Української комісії бібліотеки, хоча згідно з її звітами такої інформації немає.

Наприкінці лютого 1912 р. часопис "Сніп" умістив анонс: "Незабаром комісія видасть каталог відділу (вже в друку) — солідну книжку... — працю двох років. Комісія сподівається, що видання каталогу дасть змогу користуватись усім тим духовним багатством, яке надбано в протязі декількох років, а яким українське громадянство, на жаль, користується дуже мало, раз у раз нарікаючи на те, ніби українська література дуже бідна й нема чого читати, коли тим часом у відділі є понад 2300 томів українських книг, не лічучи книг в інших мовах про Україну!" [11]. І вже за три місяці часопис палко вітав вихід у світ "цього дійсно корисного й гарного видання" [12].

Матеріал у посібнику згруповано в 14 відділів за галузями знань. Їх послідовність і нумерація відповідають загальним систематичним друкованим каталогам ХГБ. Бібліографічні записи не пронумеровано, але в передмові зазначено, що фонд відділу налічує понад три тисячі назв. Розкрито зміст збірників, а також позначено книги, які не видають додому чи видають із додатковим закладом. Допоміжний апарат складається з покажчиків авторів і назв книг без автора.

У каталозі репрезентовано твори вітчизняних письменників, що зберігалися у фонді українського відділу, зокрема Б. Грінченка, М. Грушевського, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, С. Пеллюри, Олени Пчілки, Г. Сковороди, М. Сумцова, Лесі Українки, І. Франка, Г. Хоткевича, Т. Шевченка, Д. Яворницького; переклади з російської та іноземних мов книг Г. Андерсена, Беранже, Гомера, Данте, Ф. Достоєвського, Ф. Енгельса, Е. Золя, Г. Ібсена, Ф. Лассаля, Т. Масарика, М. Метерлінка, Платона, Дж. Свіфта, Марка Твена, Л. Толстого, А. Чехова, В. Шекспіра, Шолом-Алейхема та ін., а також українські переклади релігійної літератури — Біблії, Євангелія, Катехизису. Фонд періодичних видань складався з 33 назв газет і журналів (поміж яких — газети "Діло", "Зоря", "Записки Наукового товариства ім. Шевченка", "Літературно-науковий вісник" (Львів), політична газета "Народна справа" (Чернівці), часописи "Рада", "Рідний край" і "Українська хата" (Київ), "Вільна Україна" та "Основа" (Санкт-Петербург), "Зоря" (Москва). За виконання роботи укладач отримав 81 рубль [13, с. 18].

П. Мокроус постійно виявляв занепокоєння станом рідної мови та культури. У 1914 р. (ймовірно, вже мешкаючи в Києві) він умістив у львівському журналі "Ілюстрована Україна" дві статті за результатами Всеросійської сільськогосподарської, фабрично-заводської, торговельно-промислової та науково-художньої виставки, котра відбулася в Києві 1913 р. У першій публікації сумно констатував, що Україну репрезентовано фрагментарно, суто національного на виставці було вкрай мало, а більшість експонатів "виступало під загально-російською маркою" [14]. Єдиним місцем, де лунала рідна мова, оглядач визнав друкарський відділ виставки, а єдиним простором, де українство свідомо заявило про себе, — експозицію наукових товариств: НТШ у Львові та Українського наукового товариства в Києві. Другий допис — це аналіз діаграм українського друку за 1905—1913 рр., експонованих на виставці. "Треба довести до того, щоб український інтелігент не міг обійтись без української книжки, журналу, газети, щоби воно те українське писане слово, було духовною потребою, поживою, тоді обі сторони, читач і письменник будуть вдоволені. Фактів для сего поки що не багато, однак з обох наведених діаграм бачимо, що тенденція йде в тім напрямі", — підсумовував автор [15]. Цікаво, що в часопису вміщено три світлини краєвидів Харківщини, які зробив П. Мокроус [16].

У той період виразне захоплення Павла Гнатовича українською архітектурою, він збирає колекцію власних фотографій і малюнків. Одинадцять із них увійшли до книги М. Шумицького про національний архітектурний стиль [17]. Видання прикрасили замальовки з Охтирки, Видубицького монастиря, Києво-Печерської лаври, Софійського собору. Ймовірно, вагому роль у доборі ілюстрацій відіграв той факт, що до складу Української комісії ХГБ входили фундатори національного архітектурного стилю Є. Сердюк і С. Тимошенко.

Суспільні потрясіння років Першої світової війни та Української революції радикально змінили долі

багатьох людей, зокрема й П. Мокроуса. У квітні—травні 1917 р. він брав участь у створенні в Києві "Комітету допомоги українцям-виселенцям при Українській Центральній Раді" — громадської гуманітарної організації, що опікувалася українськими військовополоненими, біженцями та виселенцями з Австро-Угорської імперії. На установчих зборах, що відбулися 4 травня, Павла Гнатовича обрано керівником новоутвореного Комітету, а 23 червня на прохання Д. Дорошенка його затвердили представником Галицько-Буковинської комісії в Києві, котра відповідала за повернення додому виселенців і біженців. 7 жовтня Комітет ухвалив нову назву — "Український Центральний Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам війни при Українській Центральній Раді", під якою працював у Києві до червня 1919 р.

Улітку 1917 р. із таборів і заслання повернулися до Києва й активно долучилися до роботи в Комітеті Є. Коновалець (майбутній голова ОУН), І. Лизанівський (згодом — член УЦР) та один із засновників Пласту й січового стрілецького руху І. Чмола [18]. У жовтні П. Мокроус разом з Є. Коновальцем брали участь у створенні Крайової наради у справах біженців — урядової структури при Генеральному секретарстві внутрішніх справ [19, с. 270, 271, 277; 20, с. 73, 275, 277].

Варто зауважити, що, крім Павла, принаймні дві його сестри, Параскева та Варвара, які також жили в Києві, допомагали біженцям. З Є. Коновальцем, І. Лизанівським та І. Чмолою в молодих Мокроусів зав'язалися дружні стосунки, і галичани інколи гостювали в родині в Пархомівці [5]. І. Лизанівський невдовзі одружився з Варварою, а І. Чмола за кілька років став чоловіком Параскеви.

Із розпорошених відомостей дізнаємося, що в червні 1919 р. П. Мокроус обіймав посаду екскурсовода Першого державного музею в Києві, директором якого був М. Біляшівський, а зберігачами — Д. Щербаківський та М. Бурячек [21, с. 184].

Не вдалося з'ясувати, як склалися наступні 18 років життя Павла Гнатовича. Ймовірно, він полишив активну громадсько-політичну діяльність і зосередився на професійній. Відомо, що переїхав на Далекий Схід, останнє місце його проживання — м. Комсомольськ-на-Амурі. І. Чмола зазначав, що, за чутками, П. Мокроуса як інженера мобілізували споруджувати далекосхідні військові укріплення. Павло Гнатович також працював головним механіком заводу № 199, що став до ладу 1936 р. (нині — Амурський суднобудівний завод).

25 червня 1937 р. П. Мокроуса заарештовано за наказом Комсомольського міського відділу НКВС за статтями 58-1а, 58-7, 58-8, 58-9, 58-11 Кримінального кодексу РРФСР (зрада Батьківщині, шкідництво, тероризм, участь в антирадянській організації), а Військовою колегією Верховного суду СРСР засуджено до розстрілу (постанова від 9 лютого 1938 р.). Вирок виконано 7 квітня 1938 р. у м. Хабаровську. Реабілітований П. Мокроус 11 березня 1992 р. прокуратурою Хабаровського краю на підставі Закону РРФСР від 18 жовтня 1991 р. [22—23].

Хоча відомостей і небагато, проте можна зробити висновок, що долі брата й сестер Павла Гнатовича теж склалися не найліпшим чином. Петро Мокроус (1887—?) "став моряком і з часом дослужився до ступеня капітана пароплава" [5]. Одружився з Н. Кордуян з Одеси (ймовірно, там і жив), де 1912 р. народилася донька Ніна (у шлюбі — Авенаріус; 1912—1984) [24]. Був учасником "білого руху", 1920 р. потрапив у полон. Перебував на особливому обліку [25], подальша доля невідома.

Варвара Мокроус (1892—1943) від грудня 1917 до липня 1918 р. обіймала посаду урядовця 1 класу біженецького департаменту Генерального секретарства внутрішніх справ [19, дод. 3.2; 20, с. 321]. Взяла шлюб з І. Лизанівським (1892—1937), 1919 р. у них народився син Володимир. Від 1921 р. родина проживала в Харкові. І. Лизанівський працював у видавництвах ДВУ, "Рух", "Книгоспілка", Варвара — статистиком Українського туберкульозного інституту, син навчався у виші. У 1931 р. у справі "Українського національного центру" І. Лизанівський був заарештований і 1937 р. розстріляний. 23 лютого 1938 р. затримали й Варвару — як дружину члена ЦК Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР) за письмовий зв'язок із колишніми членами УПСР та особами, що перебувають на заслання за антирадянську діяльність (статті 54-10, 54-11 Карного кодексу УРСР). Її позбавили волі на три роки з відбуванням покарання у виправно-трудоному таборі в Івдельтабі Свердловської області [4]. Навесні 1941 р. жінка повернулася в Україну без права проживання в Харкові, тому мешкала у знайомих в Охтирці, де й померла у травні 1943 р. Син у роки Другої світової війни емігрував і згодом оселився в Канаді [26]. В. Мокроус була реабілітована Харківською прокуратурою 4 квітня 1989 р.

Зазнала поневірянь й інша сестра — Параскева (1895—1978). Середню освіту вона здобула в Охтирці. Далі, за спогадами сина, "на вищі студії записалася на комерційний відділ Київського університету" [5] (ймовірно, економіко-комерційне відділення Київських вищих жіночих курсів). У роки Першої світової працювала в дитячому садку та медсестрою у військовому шпиталі, опікувалася військовополоненими з австрійської армії. Певний час обіймала посаду урядовця 2 рангу в Міністерстві юстиції, звідки звільнилася 1 червня 1918 р. [27]. У 1919 р. разом з І. Чмолою виїхала до Румунії, згодом — до Праги, Відня й нарешті до Галичини. Двадцять років подружжя з синами Тимофієм та Ігорем мешкало в Рогатині, Яворові та Дрогобичі (тоді — під Польщею, нині — Львівської області). 22 червня 1941 р. за наказом НКВС І. Чмолу заарештували і кілька днів потому розстріляли. Параскева в роки Другої світової війни виїхала з Дрогобича до Відня, згодом емігрувала до США, куди невдовзі перебралися й сини [5].

Ще одна сестра — Ганна — одружилася з Л. Тимошенком (1890—1944), який від 1926 р. працював ученим секретарем філії Бібліотеки Всеукраїнської академії наук і Кабінету вивчення Поділля

у Вінниці. У 1929 р. Леонід був заарештований у справі Спілки визволення України та засуджений до трьох років заслання в Казахстані. На момент його арешту подружжя мало двох доньок — Ярославу та Галину 1929 р. народження. Помер у с. Воронцовка Приазовської сільради Краснодарського краю. Реабілітований 1989 р. прокуратурою Вінницької області [28].

Інформації про долю ще однієї доньки Мокроусів Ольги наразі немає. Також невідомо, як складалося особисте життя Павла Гнатовича, чи залишилися в нього нащадки й де вони мешкають, а отже історія непересічної родини Мокроусів чекає на подальше дослідження.

Автор висловлює вдячність за допомогу в пошуку інформації Г. Павлової (НТБ Національного технічного університету "Харківський політехнічний

інститут") та І. Шуйському (КЗ "Регіональний інформаційний центр" Харківської обласної ради).

Висновки. За результатами опрацювання матеріалів з історії відділу "Україніка" ім. Т. Г. Шевченка Харківської державної наукової бібліотеки висвітлено життєвий шлях укладача "Каталогу книжок українською мовою Харківської громадської бібліотеки" П. Мокроуса — зберігача українського слова й популяризатора вітчизняної культури. Окреслено суспільно-політичні умови, в яких формувалася особистість та напрями діяльності П. Мокроуса, а також визначено роль його оточення у кристалізації світоглядних позицій. Попри те, що ім'я нашого славетного співвітчизника на тривалі роки було викреслено зі сторінок історії вітчизняної культури, варто наголосити на значенні його подвижницької діяльності для розвитку національної видавничої справи та бібліографії.

Список використаної літератури

1. *Каталог* книжок українською мовою Харківської громадської бібліотеки. Т. 1 / Укр. від. ім. Т. Шевченка ; вид. укр. коміс. — Харків : Друк. С. А. Шмерковича, 1912. — [6], 98 с.
2. *На шляху* до створення репертуару української книжки. — Львів, 1991. — 61 с.
3. *Державний архів* Харківської області (ДАХО). — Ф. 770. — Оп. 3. — Спр. 2036.
4. *ДАХО*. — Ф. Р-6452. — Оп. 4. — Спр. 3397.
5. *Чмола І.* Спомини про моїх родичів / І. Чмола // *Дрогобиччина — земля Івана Франка*. — Дрогобич, 1997. — Т. 4. — С. 249—258.
6. *Отчет* Харьковской общественной библиотеки за двадцать четвертый год ее существования (с 1-го октября 1909 года по 1-е октября 1910 года). — Харьков : Тип. "Печатник", 1910. — 72 с.
7. *Погребенник Ф. Г.* "Верховино, світку ти наш..." : (тисячі автографів, серед них чимало унікальних, в одній рукописній книзі) / Ф. Г. Погребенник // *Прикарпат. вісн. НТШ. Слово*. — 2012. — № 2. — С. 317—325.
8. *Подорож* / П. М. // *Сніп*. — 1912. — Число 20. — С. 8.
9. *Отчет* Харьковской общественной библиотеки за двадцать пятый год ее существования (с 1-го октября 1910 года по 1-е октября 1911 года). — Харьков : Электр. типо-литограф. С. А. Шмерковича, 1911. — 63 с.
10. *Центральний державний історичний архів* України (Київ). — Ф. 1235. — Спр. 96. — Арк. 465—465а.
11. *Український відділ* імені Тарас Шевченка / Свій // *Сніп*. — 1912. — Число 9. — С. 7—8.
12. *З нашого життя* // *Сніп*. — 1912. — Число 22. — С. 5—6.
13. *Отчет* Харьковской общественной библиотеки за двадцать шестой год ее существования (с 1-го октября 1911 года по 1-е октября 1912 года). — Харьков : Тип. "Печатник", 1913. — 72, XLVI с.
14. *Мокроус П.* Український елемент на всеросійській виставці в Києві / П. Мокроус // *Ілюстр. Україна*. — 1914. — Число 2. — С. 27—30.
15. *Мокроус П.* Українська преса і книжкова продукція на рос. Україні / П. Мокроус // *Ілюстр. Україна*. — 1914. — Число 4. — С. 66—67.
16. *Краєвиди з Харківщини* / фот. П. Мокроус // *Ілюстр. Україна*. — 1914. — Число 4. — С. 61.
17. *Шумицький М.* Український архітектурний стиль / М. Шумицький. — Київ : Друк. 2-ої артілі, 1914. — 60 с.
18. *Хома І. Я.* Галицько-Буковинський комітет допомоги жертвам Першої світової війни: створення та основні засади діяльності / І. Я. Хома // *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Історія*. — 2014. — Вип. 3. — С. 43—45.
19. *Жванко Л.* Біженці Першої світової війни: український вимір (1914—1918) / Любов Жванко. — Харків : Віровець А. П. : Апостроф, 2012. — 568 с.
20. *Жванко Л.* Біженство Першої світової війни в Україні / Любов Жванко. — Харків : ХНАМГ, 2010. — 359 с.
21. *Зіновієва Ю.* Матеріальне забезпечення Першого державного музею і Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка та їхніх співробітників у 1920-х рр. (за матеріалами наукового архіву НХМУ) / Ю. Зіновієва // *Наук. вісн. Нац. музею історії України*. — Київ, 2016. — Вип. 1, ч. 2. — С. 183—187: табл. — Режим доступу: <https://bit.ly/2XBC1ZN>. — Назва з екрана.
22. *Книга* пам'яті Хабаровського края. — Режим доступу: <https://bit.ly/2UdDa99>. — Загл. с екрана.
23. *Сталинские* расстрельные списки. — Режим доступу: <http://stalin.memo.ru/spiski/pg06397.htm>. — Загл. с екрана.
24. *Geni*. — Mode of access: <https://bit.ly/2Ttxzy6>. — Title from the screen.
25. *Учасники* Белого движения в России // Погибшие. — Режим доступу: <https://погибшие.рф/архив/uchastniki-grazhdanskoj-vojny/uchastniki-belogo-dvizheniya-v-rossii/uchastniki-belogo-dvizheniya-v-rossii-mo-mya.html>. — Загл. с екрана.
26. *Подолька Н.* Розстріляний за професійну діяльність: редактор і видавець Іван Лизанівський у громадсько-політичному і видавничому русі / Надія Подолька // *Укр. інформ. простір*. — 2018. — Число 2. — С. 122—132.
27. *Міністерство* юстиції. Накази про призначення та увільнення по 1-му департаменту від 1 вересня 1918 року // *Держ. вісн.* — 1918. — № 56 (8 жовт.). — С. 2.
28. *Державний архів* Вінницької області. — Ф. Р-6023. — Оп. 4. — Спр. 23901.

Olena Dmitrieva
Pavlo Mokrous is the compiler
of the printed catalog of the Ukrainian book

In the article are highlighted the way of life and contribution to the Ukrainian culture by P. Mokrous (1884—1938), the editor of "Catalog of books in Ukrainian of Kharkiv Public Library" (1912). Certainly role of near surroundings of P. Mokrous in becoming of his personality, forming of the personal interest literature. Outlined the stages and features of conclusion of the printing catalogue of the Ukrainian book under an aegis the Kharkiv public library; a structure and semantic filling of edition is considered. The catalog featured works by Ukrainian authors kept in the fund of the Ukrainian department, including B. Grinchenko, M. Hrushevsky, G. Kvitka-Osnyanenko, P. Kulish, S. Petliura, Olena Pchilka, G. Skovoroda, M. Sumtsov, Lesia Ukrainka, I. Franko, G. Hotkevich, T. Shevchenko, D. Yavornitsky, as well as translations from the Russian and foreign languages of books by G. Andersen, Berange, Homer, Dante, F. Dostoevsky, F. Engels, E. Zola.

The articles of P. Mokrous, fitted in the Lviv magazine "Illustrated Ukraine" as a result of All-russian agricultural, factory, commercial, industrial and scientifically artistic exhibition which took place in Kyiv in 1913, are analysed. In the publications the author covered the peculiarities of the representation of Ukraine, which was fragmentary in nature, and considered the diagrams of the Ukrainian press for 1905—1913, exhibited at the exhibition.

P. Mokrous's achievements in the field of photography and drawing are considered, including his sketches from Okhtyrka, Vydubitsky Monastery, Kiev-Pechersk Lavra, St. Sophia Cathedral.

Attention of period of activity of P. Mokrous is spared at the head of "Committee of help ukrainian emigrants at Ukrainian Central Advice". Certainly role of P. Mokrous in to development of national publishing business popularizations of literature by Ukrainian.

Materials for this article were collected during the research process of studying the history of KKSSL department "Ukrainika" named after T. H. Shevchenko.

Keywords: national seal, Ukrainian book, printing catalogue, Kharkiv public library, repressions

References

1. Katalog knizhok ukrayinskoyu movoyu Harkivskoyi gromadskoyi biblioteki, (1912). T. 1. Harkiv: Druk. S. A. Shmerkovicha.
2. Na shlyahu do stvorennya repertuaru ukrayinskoyi knizhki. (1991). Lviv.
3. Derzhavniy arhiv Harkivskoyi oblasti (DAHO). F. 770. Op. 3. Spr. 2036.
4. DAHO. F. R-6452. Op. 4. Spr. 3397.
5. Chmola I. (1997). Spomini pro moyih rodichiv. *Drogobichchina — zemlya Ivana Franka*. T. 4, pp. 249—258.
6. Otchet Harkovskoy obshestvennoy biblioteki za dvadcat chetvrtiy god ee sushestvovaniya (s 1-go oktyabrya 1909 goda po 1-e oktyabrya 1910 goda), (1910). Harkov: Tip. "Pechatnik".
7. Pogrebennik F. G. (2012). "Verhovino, svitku ti nash..." : (tisyachi avtografiv, sered nih chimalo unikalnih, v odnij rukopisnij knizi). *Prikarpat. visn. NTSh. Slovo*, 2, pp. 317—325.
8. Podorozh, (1912). *Snip*, 20, p. 8.
9. Otchet Harkovskoy obshestvennoy biblioteki za dvadcat pyatyj god ee sushestvovaniya (s 1-go oktyabrya 1910 goda po 1-e oktyabrya 1911 goda), (1911). Harkov: Elektr. tipo-litogr. S. A. Shmerkovicha.
10. Centralnij derzhavniy istorichnij arhiv Ukraini. F. 1235. Spr. 96. Ark. 465—465a.
11. Ukayinskij viddil imeni Taras Shevchenka, (1912). *Snip*, 9, pp. 7—8.
12. Z nashogo zhittya, (1912). *Snip*, 22, pp. 5—6.
13. Otchet Harkovskoy obshestvennoy biblioteki za dvadcat shestoj god ee sushestvovaniya (s 1-go oktyabrya 1911 goda po 1-e oktyabrya 1912 goda), (1913). Harkov: Tip. "Pechatnik".
14. Mokrous P. (1914). Ukayinskij element na vsirosijskij vistavci v Kiyevi. *Ilyustr. Ukayina*. Chislo 2. S. 27—30.
15. Mokrous P. (1914). Ukayinska presa i knizhkova produkcija na ros. Ukayini. *Ilyustr. Ukayina*, 4, pp. 66—67.
16. Krayevidi z Harkivshini, (1914). *Ilyustr. Ukayina*, 4, p. 61.
17. Shumickij M. (1914). Ukayinskij arhitekturnij stil. Kyiv: Druk. 2-oyi artili.
18. Homa I. Y. (2014). Galicko-Bukovinskij komitet dopomogi zhertvam Pershoyi svitovoyi vijni: stvorennya ta osnovni zasady diyalnosti. *Visn. Kiyiv. nac. un-tu im. T. Shevchenka. Istorija*. Vip. 3, pp. 43—45.
19. Zhvanko L. (2012). Bizhenci Pershoyi svitovoyi vijni: ukayinskij vimir (1914—1918). Harkiv: Virovec A. P.: Apostrof.
20. Zhvanko L. (2010). Bizhenstvo Pershoyi svitovoyi vijni v Ukayini. Harkiv: HNAMEG.
21. Zinoviyya Y. (2016). Materialne zabezpechennya Pershogo derzhavnogo muzeyu i Vseukayinskogo istorichnogo muzeyu im. T. Shevchenka ta yihnih spivrobotnikiv u 1920-h rr. (za materialami naukovogo arhivu NHMU). *Nauk. visn. Nac. muzeyu istoriyi Ukayini*. Vip. 1, ch. 2, pp. 183—187. Available at: <https://bit.ly/2XBCIZN>.
22. Kniga pamyati Habarovskogo kraya, (2019). Available at: <https://bit.ly/2UdDa99>.
23. Stalinskie rasstrelnye spiski, (2019). Available at: <http://stalin.memo.ru/spiski/pg06397.htm>.
24. Geni, (2019). Available at: <https://bit.ly/2Ttxzy6>.
25. Uchastniki Belogo dvizheniya v Rossii, (2019). Available at: <https://pogibshie.rf/arhiv/uchastniki-grazhdanskoj-vojny/uchastniki-belogo-dvizheniya-v-rossii/uchastniki-belogo-dvizheniya-v-rossii-mo-mya.html>.
26. Podolyaka N. (2018). Rozstrilyanij za profesijnu diyalnist: redaktor i vidavec Ivan Lizanivskij u gromadsko-politichnomu i vidavnicnomu rusi. *Ukr. inform. prostir*, 2, pp. 122—132.
27. Ministerstvo yusticiyi. Nakazi pro priznachennya ta uvilnennya po 1-mu departamentu vid 1 veresnya 1918 roku, (1918). *Derzh. visn.*, 56 (8 zhovt.), pp. 2.
28. Derzhavniy arhiv Vinnickoyi oblasti. F. R-6023. Op. 4. Spr. 23901.

Надійшла до редакції 24 червня 2019 року